

Dziecko i dorosły w rozmowie

NR 2732

Eugenia Rostańska

Dziecko i dorosły w rozmowie

Doświadczenie komunikacji
Odniesienia edukacyjne

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2010

Redaktor serii: Pedagogika
Adam Stankowski

Recenzenci
Krystyna Lubomirska
Stanisław Palka

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa

www.sbc.org.pl

Spis treści

Wprowadzenie	7
1. Teoretyczne podstawy badań rozmowy dziecka i dorosłego	13
1.1. Komunikacja interpersonalna bezpośrednia w teorii i modelach komunikacji	13
1.1.1. Komunikacja interpersonalna bezpośrednia w rozmowie dziecka i dorosłego	13
1.1.2. Modele komunikacji interpersonalnej bezpośredniej	15
1.1.3. Modele komunikacji interpersonalnej bezpośredniej w aspekcie lingwistycznym	18
1.1.4. Wspólnota komunikacyjna w komunikacji bezpośredniej i interpersonalnej	21
1.1.5. Kompetencje komunikacyjne w porozumiewaniu się interpersonalnym bezpośrednim	28
1.2. Dialog, dyskurs, rozmowa w analizie komunikowania się dziecka i dorosłego	30
1.3. Rozmowa jako forma komunikacji bezpośredniej	37
1.4. Dziecko i dorosły w diadzie rozmawiającej	47
1.4.1. Dziecko jako uczestnik diady w rozmowie z dorosłym	50
1.4.2. Dorosły jako uczestnik diady w rozmowie z dzieckiem	54
1.4.3. Przestrzeń rozmowy w diadzie dziecko — dorosły	58
1.5. Język w przestrzeni diady rozmawiającej	61
1.5.1. Język i mówienie w rozmowie dziecka i dorosłego	61
1.5.2. Komunikacja i użycie języka w rozmowie dziecka z dorosłym	66
1.5.3. Potoczność tekstu w codziennych rozmowach dziecka i dorosłego	71
2. Metodologia badań rozmowy dziecka i dorosłego	75
2.1. Orientacja teoretyczna badań rozmowy dziecka i dorosłego	75
2.2. Założenia i problemy badawcze. Cele badań. Kategorie i ich wskaźniki.	82
2.2.1. Struktura rozmowy dziecka i dorosłego — kategorie analiz i problemy szczegółowe	84

2.2.2. Doświadczanie komunikacji w rozmowie dziecka i dorosłego — kategorie analiz i problemy szczegółowe	85
2.2.3. Odniesienia edukacyjne w rozmowie dziecka i dorosłego — kate- gorie analiz i problemy szczegółowe	85
2.2.4. Kategorie i wskaźnikowania jednostek opisu rozmowy dziecka i dorosłego	86
2.3. Metody badań, modele badawcze, matryce	87
2.4. Cechy kontekstowe i sposób gromadzenia danych w badaniach rozmo- wy dziecka i dorosłego	92
3. Struktura rozmowy dziecka i dorosłego. Aspekt diadyczny, interakcyjny i pragma- tyczno-językowy	99
3.1. Otwarcie rozmowy dziecka i dorosłego	101
3.2. Zamknięcie rozmowy w reprezentacjach wypowiedzi dziecka i dorosłego	112
3.3. Determinanty rozmowy w reprezentacji wypowiedzi dziecka i dorosłe- go: przyzwolenie i nastawienie, zamiana ról nadawcy i odbiorcy	117
3.4. Wymiar lingwistyczny rozmów dziecka i dorosłego w reprezentowanych wypowiedziach	124
4. Doświadczanie komunikacji w rozmowie dziecka i dorosłego	135
4.1. Doświadczanie komunikacji — założenia teoretyczne	135
4.2. Rozmowa dziecka i dorosłego jako źródło komunikacji. Kategorie do- świadczane i wartości kategorialne	139
4.3. Doświadczanie interakcji w rozmowie dziecka i dorosłego	141
4.4. Doświadczanie relacji w rozmowie dziecka i dorosłego	151
4.5. Doświadczanie asymetrii relacji w rozmowie dziecka i dorosłego	160
4.6. Doświadczanie skuteczności przekazu w rozmowie dziecka i dorosłego .	169
4.7. Strategie grzeczności w rozmowie dziecka z dorosłym	174
5. Edukacyjne odniesienia doświadczania komunikacji w rozmowie dziecka i dorosłego	178
5.1. Wymiar edukacyjny komunikowania się dziecka i dorosłego	178
5.2. Sfera afektywna w rozmowie dziecka i dorosłego w aspekcie szkolnej komunikacji	183
5.3. Doświadczanie odbioru i przekazu znaczeń w rozmowie dziecka i doro- słego	198
5.4. Doświadczanie kierowania w rozmowie dziecka i dorosłego	203
Zakończenie	219
Aneksy	223
Bibliografia	267
Summary	280
Zusammenfassung	282

Wprowadzenie

W ujęciu pedagogów wczesnoszkolnych porozumiewanie się między dzieckiem a dorosłym ma wieloaspektowy charakter. Wynika to z różnic i podobieństw jego uczestników oraz jego znaczenia dla dziecka i dorosłego w różnych sytuacjach życiowych, a szczególnie w sytuacji edukacyjnej. Dziecko, jako uczestnik porozumiewania się, poddane jest wpływowi stylu i sposobu komunikacji dorosłego, który to wyraża się poprzez użycie zróżnicowanych form językowych zarówno w tworzeniu relacji, jak i w okazywaniu intencji czy wreszcie w demonstrowaniu siebie i swojego świata. W tym świecie dziecko, porozumiewając się z dorosłym, kształtuje swój język i przyswaja sposoby posługiwania się nim. W naturalnych sytuacjach komunikacyjnych doznaje i próbuje różnych zdarzeń językowych, takich jak: interakcyjność, potoczność, relacyjność, afektywność, autentyczność czy też kierowanie, wyjaśnianie i funkcjonowanie znaczeń. Dzięki kontaktowi z dorosłym dziecko tworzy swój kapitał lingwistyczny i komunikacyjny, który — zdaniem Pierre’a Bourdieu — „szczególnie ważny jest w pierwszych latach nauki szkolnej, kiedy rozumienie języka i umiejętność posługiwania się nim stanowią podstawowy przedmiot oceny dokonywanej przez nauczycieli”¹. Kapitał ten jest zresztą istotny i brany pod uwagę na wszystkich poziomach kształcenia. Nauczyciel, porozumiewając się z dzieckiem w pierwszych latach jego szkolnej edukacji, przyjmuje *a priori* założenie, że doświadczenia i umiejętności komunikacyjne dziecka są określone i dostosowane do potrzeb uczenia się, odpowiadając komunikacyjnym formom nauczania. Dziecko, przychodząc do szkoły, ma już — dzięki komunikacji codziennej, naturalnej, rodzinnej, swoistej dla środowiska, w którym żyło — doświadczenie i umiejętności porozumiewania się. Bogdan Śliwerski, charakteryzując potrzebę pedagogicznej analizy komunikacji codziennej, stwierdza: „[...] to, czego dziecko nauczy się w klasie szkolnej, zależy w dużej mierze od

---

¹ P. Bourdieu, J.-C. Passeron: *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Przeł. E. Neyman, wstęp i red. nauk. A. Kłoskowska. Warszawa: PWN, 1990, s. 128.

tego, co ono już samo umie. Żaden uczeń nie przychodzi bowiem do szkoły *tabula rasa*, ale jest jedną z co najmniej kilkunastu osób w klasie, które uogólniają, kontrolują i przekształcają nową wiedzę w stosunku do tej, jaką już poznały poza tym środowiskiem [...]”². Do tych różnicujących uwarunkowań porozumiewania się nauczyciela i ucznia dochodzi złożoność procesu komunikacji, zdeterminowanego przez jego strukturę, funkcje i język, jako podstawowego środka i narzędzia komunikacji edukacyjnej. Zdaniem Wojciecha Kojsa, o treści i przebiegu komunikacji edukacyjnej stanowią zarówno cechy nauczyciela i ucznia, jak i nadrzędne cele i zadania jej stawiane³. W tym kontekście prymarnym odniesieniem komunikacji w edukacji, zwłaszcza dla dzieci, które ową edukację rozpoczynają, jest układ dziecko—dorosły, którego swoistą odmianą, wynikającą z nadrzędności celów i zadań edukacyjnych, jest porozumiewanie się ucznia i nauczyciela.

Komunikacja dziecka z dorosłym jest specyficznym spotkaniem człowieka z człowiekiem. Specyfika ta polega na nakładaniu się na siebie podobieństwa do wszelkiego tego typu spotkań z odmiennością, wynikającą z cech jego uczestników. Podobieństwo odnieść można do swoistości komunikacji interpersonalnej, której właściwości charakteryzują taki rodzaj spotkania, czyli przez mówienie do porozumiewania się. Odmienność zaś określona może być przez te elementy komunikacji, które odnoszą się do sfery kontaktów międzyludzkich w aspektach relacji i wzajemnych oddziaływań, celu komunikacji, a przede wszystkim różnicy intencji i doświadczeń tkwiących w świadomości dziecka i dorosłego. Nie bez znaczenia w akcie komunikacji jest również struktura wypowiedzi językowych. Jak określa to Barbara Boniecka, odnosząc się do potocznych, komunikacyjnych wypowiedzi, istotna w nich jest „[...] kwestia kształtowania się [...] struktury wypowiedzi w zależności od stopnia [jej — E.R.] spójności z różnymi komponentami aktu komunikacji (komponentami sytuacji). Te są liczne: społeczne, fizyczne, merytoryczne itp.”⁴. Doświadczenie komunikacji, którego uczestnikiem jest dziecko, ma więc charakter dynamiczny i ciągły, w którym sytuacje tworzą się wraz ze zmieniającymi się komponentami, a zmiana ta może tworzyć nowe reguły i formy porozumiewania się. Zmienność reguł użycia, przy stałości języka, tworzy zmienność sytuacji porozumiewania się.

---

² Por. B. Śliwerski: *Wstęp*. W: H. Retter: *Komunikacja codzienna w pedagogice*. Przekł. M. Wojdak-Piątkowska, wstęp i oprac. B. Śliwerski. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005, s. 7.

³ W. Kojs: *O niektórych wyznacznikach edukacyjnej i pedagogicznej komunikacji*. W: *Komunikacja, dialog, edukacja*. Red. W. Kojs, R. Mrózek przy współudziale Ł. Dawid. Cz. 1. Cieszyn: Uniwersytet Śląski. Filia w Cieszynie, 1998, s. 19.

⁴ B. Boniecka: *Lingwistyka tekstu. Teoria i praktyka*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999, s. 8.

W kontaktach międzyludzkich, w porozumiewaniu się, mówienie odgrywa szczególną rolę, a wśród sytuacji komunikacyjnych — sytuacje, spotkania osób rozmawiających ze sobą. Hans-Georg Gadamer utożsamia porozumiewanie się ludzi między sobą z rozmową⁵. Każdy z nas jej doświadczył, był jej uczestnikiem. Komunikacja stanowiła przedmiot analiz językowych, psycholingwistycznych i socjolingwistycznych. Badania pedagogiczne odnosiły się w głównej mierze do diagnozy przez rozmowę bądź do stwierdzenia efektywności tejże do celów edukacyjnych. Wydaje się jednak, że pełny opis jej funkcjonowania wymaga transdyscyplinarnego podejścia, szczególnie gdy obszar badań wyznacza wiek dziecka, które rozpoczyna edukację szkolną lub jest uczniem klas początkowych. Będąc dla tego dziecka podstawową formą porozumiewania się z dorosłym, komunikacja codzienna, a także komunikacja edukacyjna charakteryzuje się specyficzną odrębnością, wynikającą z jej immanentnych cech: bezpośredniości, interakcyjności oraz potencjalności języka jako narzędzia komunikacji. Gromadzą się więc w niej wszystkie elementy procesu komunikacji interpersonalnej, usadowione w sposób szczególny, ze względu na cechy podmiotów porozumiewających się.

W celu zrozumienia rozwoju dziecka, dla sprzyjającego mu kształtowania edukacji, nie sposób pominąć pytań o jego komunikowanie się z dorosłym, o doświadczenia komunikacyjne i o zachowania oraz umiejętności z owych doświadczeń wynikające. W specyfikę kontaktu dziecka z dorosłym wpisana jest zarówno asymetria relacji jej uczestników, jak i asymetria umiejętności, a także nawyków językowych, intencji i odmienności widzenia świata oraz siebie w nim, jak i niepowtarzalność i ulotność zjawiska rozmowy. Pytanie zatem: Jakiej komunikacji doświadcza dziecko, porozumiewając się z dorosłym w rozmowie? — dotyczy zarówno struktury, przebiegu, interakcyjności, relacji, ale też tych elementów rozmowy, które są swoiste dla edukacji: wyjaśniania, przekazu i odbioru znaczeń czy tworzenia sfery afektywnej. Odpowiedź na pytanie: Czego doświadcza dziecko w rozmowie z dorosłym? — ma podstawowe znaczenie dla właściwej relacji nauczyciela i ucznia w młodszym wieku szkolnym. Jeżeli bowiem, jak pisze Bogdan Śliwerski, „sedno edukacji polega na dostarczaniu uczniom okazji do jak najczęstszego prowadzenia dialogów z samym sobą oraz innymi osobami”⁶, to wiedza o tym, jakie są doznania dziecka w rozmowie z dorosłym i jak przebiega porozumiewanie się, stanowić może o jakości edukacji.

Są dzieci, które wypowiadają się w szkole z łatwością, a nawet upodobaniem. Umieją zaspokajać w ten sposób potrzeby poznawcze, a także demonstrować

---

⁵ H.-G. Gadamer: *Rozum, słowo, dzieje. Szkice wybrane*. Wybrał, oprac. i wstępem poprzedził K. Michalski, przeł. M. Łukasiewicz, K. Michalski. Warszawa: PIW, 2000, s. 16.

⁶ Por. B. Śliwerski: *Wstęp...*, s. 8.

wać własną osobę czy wiedzę⁷. Są także takie, którym kontakt z nauczycielem przychodzi z trudem. Stawianie pytań, formułowanie własnych przemyśleń sprawia im wiele kłopotów. Być może przyczyna tego tkwi w dotychczasowych doświadczeniach komunikacyjnych dziecka, może w zwyczajach językowych wyniesionych ze środowiska rodzinnego, w którym pozycja dziecka była odmienna od jego miejsca w środowisku szkolnym. Ilekroć słyszę od nauczycieli, zwłaszcza klas początkowych, iż planują rozmowę z dzieckiem (na tematy wychowawcze), tylekroć budzi się we mnie obawa, że przebieg spotkania nie będzie miał wiele wspólnego z rozmową i zostanie ono potraktowane zgodnie ze schematem: nauczyciel pyta, uczeń odpowiada według zaplanowanego i przyjętego wzorca, gdzie nie oczekuje się od dziecka innej od założonej odpowiedzi. Tymczasem rozmowa jest w komunikacji zjawiskiem wyjątkowym, ulotnym i bardzo złożonym, a diagnozę o nauczycielskim braku wiedzy na jej temat potwierdza B. Śliwerski: „[...] pedagogzy są osobami, z którymi nie daje się rozmawiać, gdyż chętniej sięgają po autorytarny wzorzec komunikacji. Wzajemne relacje między nimi a ich uczniami cechuje silna asymetria, która zaburza relacje ekspresyjne, procesy twórczego myślenia, autentyzm postępowania i gotowość do wyrażania uczuć [...]”⁸.

Przedmiotem moich zainteresowań badawczych i celem pracy jest taki opis rozmowy dziecka z dorosłym, który pozwala na odkrycie jej poszczególnych elementów i zależności między nimi. Będzie to zatem strukturalna i funkcjonalna interpretacja rozmowy dziecka z dorosłym, w której analizie poddane zostaną zachowania komunikacyjne uczestników rozmowy, w jednostkach analizy, za jakie przyjąłam wypowiedzi dziecka i dorosłego, przybierające w rozmowie formę wypowiedzi potocznych. Stąd bierze się trudność osadzenia rozmowy w określonym ciągu zależności. Barbara Boniecka, badając wypowiedzi potoczne, wskazuje na wielowątkowość problemu ich analizy: „[...] wiąże się ona z faktem, że tekstowość wypowiedzi potocznych to nie tyle kwestia samej ich językowej struktury, co kwestia kształtowania się tej struktury w zależności od stopnia spójności wypowiedzi z różnymi komponentami aktu komunikacji (komponentami sytuacji), a te są liczne: społeczne, fizyczne, itp.”⁹. W ich obrębie opis porozumiewania się dziecka i dorosłego ma swój specyficzny, relacyjny charakter.

Dodatkową trudnością opisu rozmowy jest jej ulotność i niepowtarzalność. A zatem możliwy jest on jedynie w założeniach modelu deskryptywnego, otwartego i rozwijającego się. Model ten tworzyć można przez konstrukcję i specyfikację kategorii doświadczanych przez dziecko i wydzielonych na podstawie tego, co dziecko obserwuje, czego doznaje i próbuje w rozmowie z do-

---

⁷ Por. E. Rostańska: *Rozmowa w szkole. Mówienie i słuchanie w klasach początkowych*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne, 1995, s. 113.

⁸ B. Śliwerski: *Wstęp...*, s. 9.

⁹ B. Boniecka: *Lingwistyka tekstu...*, s. 7.

rosłym, tworząc nieustającą dynamiczną kompetencję¹⁰ rozmowy. Model ten tworzyć będą reprezentacje wypowiedzi, stanowiące egzemplifikację jej komponentów. Wielość procesów przebiegających w rozmowie sprawia, iż musi być on w swej strukturze uproszczony do egzemplifikacji kategorii. Jest bowiem modelem myślowym, którego celem, poza opisem, jest pomoc w zrozumieniu, rozpoznawaniu oraz kształtowaniu złożonych związków zachodzących w rozmowie. Potwierdzenie tego założenia można znaleźć w stwierdzeniu Gadamera: „[...] na pytanie, co się dzieje w rozmowie, nie może odpowiedzieć żadna teoria [...], której założeniem byłoby, że jest ona sama w sobie ostatnim słowem... Jeżeli międzyludzka komunikacja jest w istocie nieskończoną rozmową, w której — i nigdzie indziej — ciągle na nowo tworzy się sens świata, filozofia — refleksja nad tą rozmową — nie może zakładać, że ów sens jest gotowy”¹¹.

Niniejsza praca to próba opisu rozmowy dziecka z dorosłym, której cel tkwi w usprawnieniu form porozumiewania się między ludźmi¹², a w szczególności między dorosłym i dzieckiem w aspekcie edukacji wczesnoszkolnej. Praca ma charakter prezentacji materiałowej. Kategorie opisu są ilustrowane, a przykłady wypowiedzi dobrane z zebranych rozmów między dzieckiem i dorosłym, odbywających się w różnych sytuacjach, w różnych miejscach i na różny temat. To szczególnie materiał. Zebrane rozmowy, nagrane na taśmę magnetofonową, zostały transkrypcyjnie zapisane i poddane szczegółowej analizie, której efektem są reprezentacje wypowiedzi z rozmów dzieci z dorosłymi. Dysponuję tymi materiałami zarówno w postaci taśm z nagraniami, jak i ich transkrypcjami oraz opisem matrycowym, zgodnym z formularzem opisu rozmowy¹³.

Praca nie jest pomyślana jako demonstracja siły opisywanych zjawisk czy też częstotliwości ich występowania. Potencjalność języka sprawia, że coś, co zdarzyło się raz, może pojawić się wielokrotnie w niedookreślonych sytuacjach komunikacyjnych. Zebrany materiał traktowałam egzemplifikacyjnie, a wyniki analiz aproksymacyjnie. Pozwoliło to, z jednej strony, na potwierdzenie teoretycznych rozważań i uściśleń, a z drugiej — stanowiło punkt wyjścia do rozbudowy teorii i do określenia specyfiki elementów rozmowy w porozumiewaniu się dziecka z dorosłym.

---

¹⁰ Por. U. Ostrowska: *Dialog w pedagogicznym badaniu jakościowym*. Kraków: Impuls, 2000.

¹¹ H.-G. Gadamer: *Rozum, słowo, dzieje...*, s. 17.

¹² Pisze o tym B. Boniecka w: *Lingwistyka tekstu...*, s. 9 i R.-A. Beaugrande, W.U. Dressler: *Wstęp do lingwistyki tekstu*. Tłum. A. Szwedek. Warszawa: PWN, 1990, s. 279 i inni.

¹³ Por. rozdział 2.4. Nagrania zostały dokonane przez słuchaczy zajęć komunikacji interpersonalnej z dziećmi, prowadzonych w ramach kierunku pedagogika wczesnoszkolna na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w latach 2000—2003.

Materiał źródłowy, zebrany na potrzeby badań, może sprawiać wrażenie zbioru o rozmytych granicach. Jednakże obejmuje go zasadnicza, porządkująca klamra: jest nią struktura diadyczna, której uczestnikami są: jedno dziecko i jeden dorosły; dziecko rozpoczynające naukę szkolną bądź uczeń z klas początkowych, dorosły — w różnym wieku i w różnym stopniu zażyłości z dzieckiem. Temat, treść, czas trwania czy miejsce rozmów nie są porządkujące dla zebranych materiałów. Są to informacje kontekstowe, uzupełniające zasadniczą analizę, której poddane zostały wypowiedzi dziecka i dorosłego.

Rezultaty analizy, prezentowane jako opis kategorii tworzących specyfikację rozmowy, zostały przedstawione w trzech obszarach: struktury rozmowy, doświadczenia komunikacji i odniesień edukacyjnych, które tkwią w porozumiewaniu się dziecka z dorosłym.

Eugenia Rostańska

A child and an adult in a conversation

Experiencing communication

Educational references

S u m m a r y

A communication of a child and an adult has a special nature. It is constituted by the differences and similarities between its participants and the importance of the child and adult communication in various life situations, especially in education.

A child, as a participant of communication, is subject to the influence of style and means of communication on the part of an adult, which is expressed by means of using diversified linguistic forms, both when creating a relation and showing intentions or, finally, demonstrating oneself and one's own world. In this world, a child, communicating with an adult, shapes his/her own language and acquires means of using it. In natural communicative situations he/she experiences and tries various linguistic events, such as interactiveness, colloquiality, relativity, affectiveness, authenticity or management, explanation and functioning of events. Through a contact with an adult, a child created his/her own linguistic and communicative capital. It is though important and taken into account at all education levels. A teacher, communicating with a child in first years of his/her school education, accepts an *a priori* assumption that experiences and communicative abilities are defined and adjusted to learning needs, corresponding to the communicative forms of teaching. A child, coming to school, is already shaped by experiences and communicative abilities because of an every-day, natural and family communication, as well as the one typical of the environment in which he/she lived.

The pedagogy of small child, a definition of features and relationships in communication with an adult, brings about an efficient teaching and education. In this context, a primary reference of communication in education, especially for children who start the very education, is a child-adult relation, the characteristic variant of which, deriving from the primacy of educational aims and tasks is a child-teacher communication. A child- adult communication is a specific meeting of man with man. The specificity consists in an overlap of similarities to any type of meetings with otherness, resulting from the features of its participants. The very similarity can be referred to the particularity of an interpersonal communication the qualities of which characterize the following type of a meeting: through speaking to communicating. Otherness, on the other hand, can be defined by the elements of communication which refer to the sphere of interpersonal contacts from the point of the relationships and mutual influences, the communication aim, and, above all, the differences of intentions and experiences stuck in the child's and adult's awareness. What is important is the structure of linguistic utterances in the act of communication. Experiencing communication in which a child participates and situations are formed with changing components where a change can create new rules and forms of communication is dynamic and continuous in nature. The changeability of usage rules, when the language is stable, creates the changeability of communication situations. In interpersonal contacts, in communication,

Speaking plays a special role in interpersonal contacts and communication, and situations, and meetings of people communicating with one another in communicative situations. Communication was a subject of linguistic, psycholinguistic and sociolinguistic analyses. The pedagogic studies were largely related to the diagnosis by an interlocutor or its effectiveness to the educational aims. However, it seems that a full description of its functioning requires a transdisciplinary approach, especially when the research area defines the age of a child beginning the school education or being an early-school class learner. In order to understand the child's development to shape his/her education in an efficient way, one cannot avoid the questions on communicating with an adult, communication experiences and behaviours, as well as abilities deriving from the very experiences. The specificity of child's contact involves both the asymmetry of its participants' relationship and the asymmetry of abilities, as well as language habits, intentions and differences in seeing the world and him/herself in it, the uniqueness and transience of the phenomenon of conversation. Thus, the question is: Which communication does the child experience communicating with an adult? This is a question both on the structure, course, interactivity, relationships, but also the very elements of communication which are characteristic of education: explanation, transmission and reception of meanings or creation of an active sphere.

The subject of my research interests and aim of the work is such a description of a child-adult conversation which allows for exploring its particular elements and in-between relations. Thus, it is a structural and functional interpretation of child's conversation with an adult which analyses communicative behaviours of conversation participants in the analysis units constituting child's and adult's utterances taking on the form of colloquial statements in the conversation. The very work is an attempt to describe a child's conversation with an adult the aim of which lies in improving the forms of communication between people, especially between an adult and a child in the aspect of early-school education. The work is a material presentation. The description categories are illustrated whereas the examples of utterances are selected from conversations between a child and an adult taking place in different situations, in different places and on different topics. The work is not aimed at being a demonstration of the force of illustrated phenomena or the frequency of their appearance. The potentiality of the language makes something that happened once happen repeatedly in undefined communicative situations.

The results of the analysis, presented as a description of categories creating the specificity of conversation, were presented in three areas: the structure of conversation, the experience of communication and educational references which are stuck in child's communication with an adult.

Eugenia Rostańska

Ein Kind und ein Erwachsener im Gespräch

Kommunikationserfahren

Bezüge auf den Bildungsprozess

Zusammenfassung

Die Verständigung eines Kindes mit einem Erwachsenen hat einen besonderen Charakter. Sie ist zwar durch die Verschiedenheiten zwischen den Gesprächspartnern und durch die Bedeutung der gegenseitigen Kommunikation des Kindes und des Erwachsenen in verschiedenen Lebenssituationen und vor allem im Bildungsprozess determiniert.

Als ein Gesprächspartner steht das Kind unter dem Einfluss von dem Kommunikationsstil und von der Kommunikationsweise des Erwachsenen; das betrifft den Gebrauch von verschiedensterlei Sprachformen sowohl bei Erschaffung allerlei Relationen, wie auch in Absichten und bei Vorstellung seiner eigenen Person und seiner Welt. In der Welt kreierte das Kind durch die Verständigung mit einem Erwachsenen seine eigene Sprache und erlernt verschiedene Methoden der Ausdrucksweise. In natürlichen Kommunikationssituationen erfährt es und prüft solche Sprachgeschehnisse, wie: Interaktivität, Umgangssprachlichkeit, Relationsfähigkeit, Affektivität, Authentizität oder auch die Erläuterung und das Vorhandensein von Bedeutungen. Dank dem Kontakt mit dem Erwachsenen kreierte das Kind sein eigenes linguistisches und kommunikatives Kapital, das dann von ihm an allen Bildungsstufen verwendet wird. Wenn sich ein Lehrer mit einem Kind in den ersten Schulbildungsjahren zu verständigen versucht, nimmt er von vornherein an, dass das Kind über bestimmte Kommunikationserfahrungen und Kommunikationsfähigkeiten verfügt, die den Lernbedürfnissen und den kommunikativen Bildungsmethoden angepasst sind. Bevor ein Kind mit seiner Ausbildung in der Schule anfängt, sind seine Spracherfahrungen und Sprachfähigkeiten durch alltägliche, natürliche Kommunikation in seinem Familienkreis schon ausgeprägt.

In der Pädagogik des Kleinkindes ist die Bewertung von Merkmalen und von Wechselbeziehungen der Verständigung eines Kindes mit Erwachsenen für weitere erfolgreiche Ausbildung und Erziehung entscheidend. In Anbetracht der übergeordneten Bildungsziele ist die Verständigung eines Schülers mit einem Lehrer von großer Bedeutung. Die Kommunikation des Kindes mit dem Erwachsenen ist ein spezifisches Zusammentreffen von zwei Menschen. Diese Eigentümlichkeit besteht darin, dass die Ähnlichkeiten jedes solchen Treffens mit unterschiedlichen Eigenschaften dessen einzelnen Teilnehmer einhergeht. Die Ähnlichkeit bezieht sich auch auf die Spezifität der zwischenmenschlichen Kommunikation: von der Sprache zur Verständigung. Die Unterschiedlichkeit dagegen kann durch solche Elemente der Kommunikation determiniert werden, welche sich auf zwischenmenschliche Kontakte und Wechselbeziehungen, aufs Kommunikationsziel und vor allem auf unterschiedliche Absichten und Erfahrungen des Kindes und des Erwachsenen beziehen. Es ist in einer Kommunikationsakte die Struktur der sprachlichen Aussage nicht ohne Bedeutung. Die Kommunikation an der ein Kind teilnimmt wird von ihm dynamisch und kontinuierlich erfahren; die einzelnen Situationen werden samt den sich verändernden

Komponenten gemeistert und diese Veränderung kann neue Verständigungsregel und Verständigungsformen in Gang bringen. Die sich verändernden Gebrauchsregeln von der festen Sprache haben zur Folge, dass die Kommunikationssituationen auch verändert werden. In zwischenmenschlichen Kontakten, in der Verständigung spielt Sprechen eine besondere Rolle, und unter den Kommunikationssituationen sind Zusammentreffen von den miteinander sprechenden Personen besonders wichtig. Die Kommunikation wurde zum Gegenstand der linguistischen, psycholinguistischen und soziolinguistischen Forschungen. Pädagogische Forschungen hatten dagegen zum Ziel, aufgrund eines Gesprächs Diagnose zu stellen und die Nützlichkeit des Gesprächs in der Bildung nachzuweisen. Eine vollständige Beschreibung des ganzen Mechanismus des Gesprächs erfordert mehrere interdisziplinäre Forschungen, zumal wenn das Forschungsgebiet durch den Alter des mit seiner Schulbildung beginnenden Kindes oder des Schülers der Anfangsklassen determiniert ist. Um die ganze Entwicklung des Kindes verstehen zu können, muss man seine Kommunikation mit Erwachsenen, seine Kommunikationserfahrungen und die daraus resultierenden Verhaltensweise und Fähigkeiten kennenlernen. Der spezifische Kontakt eines Kindes mit dem Erwachsenen wird sowohl durch asymmetrische Relationen zwischen den einzelnen Gesprächspartnern, deren asymmetrische Fähigkeiten, Sprachgewohnheiten, Absichten, unterschiedliche Rezeption der Welt und sich selbst, wie auch durch einmaliges und flüchtiges Gesprächsphänomen gekennzeichnet. Die Frage lautet: wie sieht die Kommunikation eines Kindes im Gespräch mit einem Erwachsenen aus? – es geht hier um die Struktur, den Verlauf, interaktive Relationen, aber auch um solche Elemente des Gesprächs, die für die Bildung typisch sind: Erklärung, Übermittlung und Empfang von Bedeutungen, Erschaffung der affektiven Sphäre.

Ihren Forschungszielen gemäß wollte die Verfasserin in vorliegender Monografie die einzelnen Elementen des Gesprächs eines Kindes mit dem Erwachsenen und deren Wechselbeziehungen charakterisieren. Wir finden hier eine strukturelle und funktionelle Auslegung vom Gespräch des Kindes mit erwachsener Person, in Folge deren die Kommunikationsverhaltensweise von den einzelnen Gesprächspartnern mit Hilfe der entsprechenden Analyseeinheiten (umgangssprachliche Aussagen des Kindes und des Erwachsenen) untersucht wird. Das Gespräch wird von der Verfasserin hinsichtlich dessen Anwendung in der Schulfrühbildung erforscht. Die einzelnen Kategorien der Charakteristik werden hier gut bebildert und die Beispiele den in verschiedenen Situationen, an verschiedenen Stellen und zu verschiedenen Themen geführten Gesprächen zwischen Kindern und Erwachsenen entnommen. Die Monografie sollte aber nicht, die Intensität und die Frequenz von oben genannten Erscheinungen darstellen. Dank der Potentialität der Sprache kann ein schon einmal Geschehenes noch mehrmals in unbestimmten Kommunikationssituationen auftreten.

Die Forschungsergebnisse umfassen drei Bereiche: die Struktur des Gesprächs, die Kommunikationserfahrung und potentielle Anwendung der Verständigung eines Kindes mit einem Erwachsenen im Bildungsprozess.

Redaktor
Katarzyna Więckowska

Projektant okładki
Beata Mazepa-Domagala

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Ksymena Zawada

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1813-4

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 17,75. Ark. wyd. 20,5.
Papier offset. kl. III, 90 g   Cena 32 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

